

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALAR IJTIMOIYLASHUVI

Botirova L.L.

Qarshi davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Tayanch soʻzlar: individual, ijtimoiylashtirish, muloqot, individ, ijtimoiy bilimlar, akademik bilimlar, modellashtirish, ontogenez, emotsiya, optimizm.

Ключевые слова: личность, социализация, общение, социальное знание, академическое знание, моделирование, онтогенез, эмоция, оптимизм.

Key words: individual, socialization, communication, individual, social knowledge, academic knowledge, modeling, ontogenesis, emotion, optimism.

Har bir bola maktabgacha yosh davrida oʻzining individual rivojlanishida uzoq yoʻlni bosib oʻtadi. Ijtimoiylashtirish bolaning rivojlanishi va insonning maʼnaviy dunyosini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Ijtimoiylashuv - bu bolaning jamiyatda mavjud boʻlgan ijtimoiy-axloqiy meʼyorlar va xulq-atvor qoidalarini oʻzlashtirish jarayoni. Maktabgacha yoshdagi bolalikda bu birinchi navbatda ijtimoiy hayot normalarini oʻzlashtirishdir. Bolaning madaniyat va umuminsoniy tajribani oʻzlashtirishi boshqa odamlar bilan oʻzaro muloqotisiz mumkin emas. Muloqot orqali ong va yuqori aqliy funksiyalar rivojlalanadi. Bolaning ijobiy muloqot qilish qobiliyati unga kelajakda odamlar bilan birga qulay yashash imkonini beradi. Muvaffaqiyatga erishish uchun muloqot tufayli u nafaqat boshqa odamni (kattalar yoki tengdoshlari), balki oʻzini ham bilib oladi.

Bola ijtimoiylashuvining yetakchi vositalari muomala (ota-onalar, tengdoshlar va boshqalar bilan) hamda faoliyat (oʻyin, oʻqish, ijod, sport)dir. Muomala va faoliyatning yetakchi turlariga nisbatan quyidagi yosh davrlari qoʻllaniladi:

- goʻdaklik davri-bevosita hissiy-ruhiy;
- goʻdaklikdan keyingi davr-predmetli faoliyat;
- maktabgacha davr-rolli oʻyinlar;
- ilk maktab davri-oʻquv faoliyati;

– o‘smirlik davri-kasb ta’limi faoliyati;

Bola rivojlanishining har bir davri uchun faoliyat turlaridan biri asosiy, yetakchi bo‘ladi. Bir tur boshqasi bilan almashtiriladi, biroq har bir faoliyatning yangi turi oldingisining ichida yuzaga keladi. Bola tug‘ilishidan boshlab normal rivojlanishi uchun muloqot muhim ahamiyatga ega. Faqatgina muloqot jarayonida bola inson nutqini o‘zlashtirib oladi. Bu esa bola faoliyatida va atrof-muhitni bilish va o‘zlashtirishida yetakchi vazifani bajaradi

Moslashuv - bu nafaqat bolaning maktabgacha ta’lim muassasasiga dastlabki ko‘nikishi, balki kundalik hayotda ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni.

Moslashuv davrining davomiyligi ko‘p sabablarga bog‘liq:

- oliy nerv faoliyati xususiyatlari va bolaning yoshi bo‘yicha;
- uning asab tizimining oldingi tayyorgarligi mavjudligi yoki yo‘qligi to‘g‘risida;
- salomatlik holati to‘g‘risida;
- bola uyda bo‘lishga odatlangan muhit va u maktabgacha ta’lim muassasasida bo‘lgan muhit o‘rtasidagi keskin qarama-qarshilikdan;

Moslashuv jarayonidagi qiyinchiliklar bola tushunmovchilikka duch kelgan va uning mazmuni uning qiziqishlari va istaklariga mos kelmaydigan muloqotga jalb qilishga urinishgan hollarda yuzaga keladi. Bolalarni tarbiyalashda asosiy pedagogik qoidalarga rioya qilmaslik bolaning intellektual va jismoniy rivojlanishidagi buzilishlarga va xatti-harakatlarning salbiy shakllarining paydo bo‘lishiga olib keladi.

O‘jarlik sabablari:

- kuchli taassurotlar va tajribalar orqali bolaning asab tizimini ortiqcha rag‘batlantirish;
- avtonomiya va mustaqillikka intilish, o‘z xohish-irodasini ifoda etishga beparvo urinishlar;
- buzilgan bolaning odatiy xatti-harakati shakli;
- uning mustaqilligi va tashabbusining kattalar tomonidan qo‘pol va asossiz bostirilishiga qarshi norozilikning o‘ziga xos shakli.

Qo‘pollik, beadablik, kattalarga nisbatan hurmatsizlik sabablari:

- kattalar tomonidan bolaga nisbatan hurmatsizlik;
- bolani yolg‘on, dangasalik yoki nomaqbul xatti-harakatlarda adolatsiz, qo‘pol ayblashiga munosabat.

Moslashish paytida bolaga qanday yordam berish kerak?

2-3 yoshdan 6 yoshgacha bo‘lgan bolaning ijtimoiy moslashuvida pedagoglar, ota-onalar va tengdoshlari faol ishtirok etadilar.

Maktabgacha ta'lim sharoitlariga moslashish bolaning va mehribon ota-onalarning hayotidagi oson jarayon emas, ammo ba'zi fikrlarni inobatga olish moslashish jarayonlarini sezilarli darajada osonlashtirishi mumkin.

Bola ota-onasining maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilariga ishonishini ko'rishi muhim (bolaning huzurida maktabgacha ta'lim tashkiloti va pedagoglar haqida faqat ijobiy fikrlar aytilishi lozim). Ota-onaning ishonchi va optimizmi bolaga o'tadi. Avvaliga bolani dadasi bolalar muassasasiga olib borishi mumkin.

Tarbiyachi bolani tashkilotga kelgan birinchi kunida unga:

- shkaf, guruh, o'yinchoqlar, hojatxonani ko'rsatishi;
- yotoq xonasini, kravatini ko'rsatishi;
- birinchi kunida bola faqat 2-3 soat davomida guruhda qoladi. Ota-onalar tarbiyachilarga farzandini olib ketish uchun kelishlarini aniq aytishlari muhim hisoblanadi.
- bolaga ota-ona qachon olib ketishi uchun kelishini (hamma sayrga chiqqanda, sayrdan qaytganda, tushlikka tayyorlanayotganda va hokazo) aytish juda muhim. Ota-ona tarbiyachi bilan birga farzandingizning bolalar muassasasida bo'lish muddatini, bir muncha vaqt bolalar muassasasida bo'lish imkoniyatini va bolalar bog'chasiga moslashish davrida bolaning uy jadvalini muhokama qilish kerak.

Shuningdek, ota-ona tarbiyachilarga bolasining xarakter xususiyatlari, boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishi va uning maxsus odatlari haqida gapirib berishi lozim.

Ota-ona farzandi bilan xayrlashuv marosimini oldindan muhokama qilishi (Masalan: «Keling, yechinamiz, o'pamiz, mahkam quchoqlaymiz va men ketaman»). Ajralish paytida bola yig'lashi mumkin va moslashishning birinchi bosqichida bu bolaning normal reaksiyasi, agar ota-ona qolsa, bola o'ziga va ota-ona unga achinishni boshlaydi. Ota-onalar ketganda, yangi muhit, tarbiyachilar va bolalar yangi kelgan bolani chalg'itadi va u tinchlanadi. Bolaga o'zining sevimli o'yinchog'ini, ota-onasining fotosuratini olib kelishga va o'z xohishiga ko'ra xonani bezashga ruxsat berish mumkin.

Bolalar muassasasidagi bolaga qulay va zahira kiyim kerak (ichki kiyim, guruh kiyimlari, paypoqlar), kiyim kiyish oson bo'lsa yaxshi bo'ladi.

Uyda ota-ona bolalar muassasasi rejimiga muvofiq kun tartibiga rioya qilishingiz kerak. Moslashuv davrida bola ko'p sonli bolalardan, shovqinlardan, qoidalardan juda charchaydi, shuning uchun bolaga albatta dam olish, uyda hissiy tinchlik kerak, bu, birinchi navbatda, ko'ngilochar tadbirlarning yo'qligi, televizor ko'rishni cheklash, o'ynashni cheklash bilan bog'liq. Massaj,

tinchlantiruvchi sokin musiqa, rasm chizish, modellashtirish, ko'ngilochar o'yinchoqlar, parkda sayr qilish va hokazolar bolalarning dam olishlari uchun juda foydali.

Ota-onalar farzandining bolalar muassasasidagi faoliyatiga imkon qadar ko'proq qiziqish bildirishi, uning hikoyalari diqqat bilan tinglashi, u olib kelgan chizmalar va rasmlarni saqlashi; qiziqish va harakatga intilish tarbiyachilari bilan yaqin aloqada bo'lish va muntazam ravishda suhbatlashishi kerak. Pedagog ota-onaga farzandi haqida ular sezmagani va bilishga qiziqadigan ko'p narsalarni aytib berishi mumkin. O'z navbatida, tarbiyachi bilan suhbatlashish orqali bolaning nima bo'layotganiga munosabatini yaxshiroq tushunishga yordam berishi va kattalar xatti-harakati uchun eng yaxshi variantni topishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ijtimoiy hayot talablari, ya'ni axloqiy meyorlarni bajarish yoki bajarmaslikka bog'liq ravishda muayyan kechinmalar yuzaga keladi. Burch hissining ilk bor namoyon bo'lishi 4-5 yoshlarga to'g'ri keladi. Chunki bu davrda mavjud bilimlar, ko'nikma va malakalar asosida bolada axloqiy ong shakllana boshlaydi. Shuningdek, bu davrda bolalar kattalarning talablarini tushuna boshlaydi va ularning hatti harakati boshqalarning xulq atvoriga taqlid qila boshlaydi. Maktabgacha yoshda bolalarda faxr va uyat kabi kechinmalar ham paydo bo'ladi. Faxr hissining paydo bo'lishi uchun bola ongida konkret fazilatlar bilan atrofida gilarining ularga beradigan ijobiy bahosi, ular o'rtasida mavjud aloqadorlik haqida shakllangan tasavvurlar ichki asos bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, 4-5 yoshli bolalar faoliyatning har-xil turlarida erishadigon miqdoriy ko'rsatkichlar bilan birgalikda chiroyli raqsga tusha olish, tez yugura olish, axloqiy xususiyatlar bilan ota onalar faxrlanadilar. Maktabgacha yosh davrining oxiriga kelib oliy hissiyotlar tabora ko'proq bola xulq-atvorining motivlariga aylanib boradi. Hissiyotlari vositasida bolalar jamiyatda o'rnatilgan estetik axloqiy talablarga muvaffiq ravishda o'z xoxish istaklarida, xatti-harakatlarini boshqara boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar emotsiya va hissiyotlarning rivojlanishi bir qator shartlar bilan bog'liq.

Bolada ota-onaga nisbatan rashkning namoyon bo'lishi oilada yangi farzand tug'ilishi bilan bog'liq bo'ladi. Emotsiyalar maktabgacha yosh davrida yetakchi bo'lgan faoliyat turi o'yinda juda jadal rivojlanadi. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nafaqat yetakchi, balki xilma-xil kechinmalarga keng boy faoliyat turi hisoblanadi. Hissiyotlar bola faoliyati kechadigan ijtimoiy psixologik vaziyat bilan bog'liq. Emotsional vaziyatlar, yani kuchli kechinmalarni uyg'otuvchi vaziyatlar yangiligi, g'ayri oddiyligi bilan ajralib turadi. Bola kattalarga nisbatdan ancha ko'p emotsiyalarni boshdan kechiradi, buning sababi

shundaki, bolaning hayotiy tajribasi hali ko‘p bo‘lmaganligi uchun ko‘p narsa unga g‘aroyib va yangi bo‘lib ko‘rinadi. Vaziyatga ko‘ra bolaning hissiyot va emotsiyalari ham ijobiy (muhabbat, xursandchilik), ham salbiy (jahl, nafrat) bo‘lishi mumkin, agar bola ehtiyojlarining qondira olish imkoniyatiga ega bo‘lishi ijobiy kechinmalar (stenik kechinmalar) hosil bo‘ladi. Agarda, vujudga kelgan vaziyatda bola o‘z ehtiyojlarining qondirish imkoniyatiga ega bo‘lmasa, salbiy (astenik) emotsional kechinmalar paydo bo‘ladi. Umuman olganda, bolalar hayotiy vaziyatlarga optimistik munosabatda bo‘ladilar, ularga tetik, hayotdan mamnunlik kayfiyati xos, emotsiya va hissiyotlarning ontogenezdagi rivojlanish qonuniyatlarining, shunigdek shartlari va yosh xususiyatlarini hisobga olish bolalarda maktabga psixologik tayyorgarlikni shakillantirish imkonining beradi.

Adabiyotlar:

1. Axmedov A. Ijtimoiy pedagogika. Buxoro, “Kamolot” 2023, 244 b.
2. Мардахаев Л.М. Социальная педагогика. Москва, “Просвещение” 2006, 270 стр.
3. Мудрик А.В. Социальная педагогика. Москва, “Просвещение” 2005, 183 стр.
4. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. -T.: O‘qituvchi 2016, 287 b.
5. Xasanboyeva O.U va boshqalar. Maktabgacha ta‘lim pedagogikasi. “Ilm Ziyo” –T.: 2012, 182 b.
6. Qodirova F. va boshqalar. Maktabgacha pedagogika. “Tafakkur” –T.: 2019, 686 b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvi jarayoni, xususiyatlari, moslashuv jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar, kelib chiqish sabablari va ularning oldini olish, maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiyasi ijtimoiy taraqqiyot bilan chambarchas bog‘liqligi masalalari ochib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассмотрен процесс социализации дошкольников, его особенности, трудности, возникающие в процессе адаптации, причины их возникновения и их профилактика, вопросы о том, как нравственное воспитание дошкольников тесно связано с социальным развитием.

SUMMARY

In this article, the process of socialization of preschool children, its characteristics, the difficulties that arise in the process of adaptation, the causes of their origin and their prevention, the issues of how moral education of preschool children is closely related to social development are revealed.